

ISMERTETÉSEK. BÍRÁLATOK.

Régi magyar könyvtár. III-ik kötet: Magyar szerzőktől külföldön 1480-tól 1711-ig megjelent nem magyar nyelvű nyomtatványoknak könyvészeti kézikönyve. Irták Szabó Károly és Hellebrant Árpád. Kiadja a m. tud. Akadémia. Első rész. 1—2547. sz. (1480—1670.) Budapest. A m. tud. Akadémia könyvkiadó hivatala 1896. Nagy 8-r. VIII és 800 lap.

Tizenhét éve immár annak, hogy Szabó Károly a Régi Magyar Könyvtár első kötetével megvetette a magyar bibliografia alapját, melyet a magyar tudományos Akadémia egy alapvető műhöz illő diszes kiadásban bocsátott közre 1879-ben. Hat év múlva elkészült a második kötet is, az *1473—1711-ig megjelent nem magyar nyelvű hazai nyomtatványok könyvészete*, melynek előszavában érdemes bibliografusunk többek között a következőket mondja: »Óhajtandónak tartom a Régi Magyar Könyvtár harmadik kiegészítő kötetének, a magyarok által külföldön kiadott nem magyar nyelvű nyomtatványok könyvészeti kézikönyvének megjelenését is. Ezen az eddig megjelenteknél nem kevésbé érdekes és tanulságos kötet kidolgozása azonban, minthogy az anyag összegyűjtése a hazai, sőt a nevezetesebb külföldi könyvtárakban teendő buvárkodást mulhatatlanul megköveteli, sokkal nehezebb föladat, mintsem egyes ember erejével megoldható lenne. . . Azért azzal az óhajtással zárom be a sorokat, hogy hazai könyvtáraink tisztviselői s őrei fogjanak kezét, hogy e munkát, mely így bizonyosan aránylag rövid idő alatt s a legjobban sikerülhet, egyesült erővel végrehajtsák s az általam megkezdett vállalatot ez utolsó kötettel befejezzék. Ha ezen nézetem szerint életre való indítványt a szakemberek magokévá téve annak kivitelére a kellő intézkedéseket megteendik, a legszivesebben kész leszek a munka terhében tehetségem szerint osztozni.« De e mellett maga hozzá fogott az itt említett harmadik kötet anyagának összegyűjtéséhez s öt év alatt több mint kétezer nyomtatvány czimének felvételével lett készen, a mikor közbejött váratlan halála. A munka folytatását az Akadémia Hellebrant Árpádra bízta, ki az *Akadémia könyvtárában lévő ősnymtatványok jegyzéké*-nek összeállítása által tette nevét ismeretessé. Ez a most megjelent kötetnek a története.

Hellebrant mindenben megtartotta az eddig megjelent kötetek besorolását s a művek czimeit éppen úgy, mint Szabó Károly, egész ter-

jedelmükben, betűhiven adja, a nyomtatási hely, év stb. pontos megjelölésével, az egyes művekre vagy azok szerzőjére vonatkozó könyvészeti jegyzetekkel. Minden munkánál megjelöli a könyvtárakat is, melyekben azok találhatóak. Nem sorol fel minden könyvtárat, a melyben megvan valamely munka, minthogy ez a mi vidéki könyvtáraink rendezetlensége és más akadályok miatt is lehetetlen lenne és a minek különben is inkább csak a legrégebb nyomtatványoknál volna fontossága. Így hogy egy példát említsünk, érdekes tudni, hogy ebben a kötetben az első nyomtatvány, a Velenczében 1480-ban nyomtatott *Breviarium Strigoniense* nem unikum, mint a hogy Knauz vélte (Kortan 123. l.) és itt is találjuk, hanem a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtárán kívül megvan Besztercebánya város levéltárában is; ugyanott a *Perckhordnung der Freyen Küniglichen Perkhstätt in der Cron Hungern. (Bécs 1573.)* cz. műből két példány is van, az egyik példány II. Miksa király aláírásával, a másik e nélkül és kézirati pótlékokkal stb.

A III. kötet alapját, mint már említettük, a Szabó Károly által gyűjtött czimmások teszik, melyeket Hellebrant főleg külföldi könyvtárakban eszközölt kutatásai alapján mintegy 3000 czimmel gyarapított s amazoktól megkülönböztetésül csillaggal jelölt meg. Ezekből a most megjelent első rész 2547 számot tartalmaz (1388 + *1159) az 1480—1670-ig terjedő időszakból; legalább még egyszer ennyire fog terjedni a második rész, tehát a kettő összesen körülbelől annyira, mint a két első kötet együttvéve. A fent közölt számból 87 nyomtatvány esik a XV-ik s 883 a XVI. századra.

Az első nyomtatványokat Olaszország (Velence, Verona, Padua), a legtöbbet Németország könyvnyomtató sajtóiban nyomták. A XV. században kibocsátott 87 nyomtatvány közül Hagenaura esik a legtöbb: 12, mindannyi Laskói Oswald és Temesvári Pelbárt művei, utána következnek Velence (9), Strassburg (8), Nürnberg (6), Löven (6) Bécs (6), Köln (4); Páris és Róma 2—2 nyomtatvánnyal szerepelnek. A XVI. század első évtizedeiben is e városok nyomdái a legkeresettebbek; Krakko, hol az első magyar könyveket nyomtatták, 1507-ben szerepel először egy ma már elveszett mű emlékével, de sűrűbben ezt is csak 10—20 év múlva keresik föl; ezekhez sorakoznak később Heidelberg, Wittenberg, Frankfurt, Jena stb. mint a disszertációknak elsőrendű nyomtató helyei.

Tartalmukat tekintve a legrégebb nyomtatványok csaknem kizárólag egyházi használatra készült művek: breviariumok, misekönyvek, legenda-gyűjtemények, egyházi beszédek stb., ezek sivár egyhanguságából csak néhány mű emelkedik ki, mint a Turóczy krónikája (Augsburg és Brunn 1488), Janus Pannonius művei (1512) és a Werbőczy Tripartituma (1517); változatosabb lesz az irodalmi kép a mohácsi vész után következő időben, mikor nálunk is a római klasszikus irodalom termékei, majd a reformáció, a politika terén pedig a törökök felé fordult az érdeklődés. Az előbbi kornak Temesvári Pelbárt, Laskói Oswald, Michael de Ungaria, ennek Honter János, Georgievics, Sambucus, Sylvester és Szegedi Kis István főbb írói alakjai. Ezután ismét visszaesés következik s a XVII. század külföldi latin irodalmát kevés kivétellel (mint pl. Istvánfi

1622. Kölnben kiadott »Historia«-ja és Bethlen János történeti műve) disputációk, disszertációk, gratulációk végtelen sorozata tölti be.

E kötetben több elveszettnek hitt nyomtatvánnyal is találkozunk; többek között ilyen *Szenczi Molnár Albert* »*Lusus Poetici*« című Hanauban 1614. nyomtatott munkája, melyből Toldy még egy példányt sem látott, itt pedig öt példány van felsorolva, melyek mind külföldi (boroszlói, darmstadt, müncheni, upsalai, wolfsbütteli) könyvtárban vannak.

E kötet megjelenése több érdekes irodalomtörténeti kérdést vet föl, melyek megfejtésre várnak. Így pl. hogy csak egyet említsünk, a 274. szám alatt *Sylvester János* neve fordul elő, a ki Krakkóban 1528. nyomtatott művét a »Rosarium Celeste virginis Marie patrone regni Vngarie«-t Simon egri püspöknek ajánlja. S. neve az ajánlásban következőleg van: *Simoni episcopo Agriensi, a Joanne Silvestris* (így!) *Pannonio. Cracoviae, in festo inventionis s. Crucis.* [= május 3.] 1527. Simon nevű egri püspök ez évben tudomásunk szerint nem volt, s az egri püspökök között csupán egyetlen egy Simon nevűt találunk, t. i. Rozgonyi Simont, ki 1440. lett egri püspök s 1444. halt meg. (*Gams, Series episcoporum.* 867. és 286. l. és *Schematismus cl. Agr.*) Megjegyezzük még, hogy *Wierzbowski*, a kinek »*Bibliographia Polonica*«-ja van forrásúl megjelölve, e művet nem 1528, hanem 1527. év alatt közli.¹

Adalékokat ehhez a kötethez is lehet majd gyűjteni, a minthogy egyszerre teljes bibliográfiát adni csaknem lehetetlen, éppen úgy, mint nem adott Szabó Károly a régebben megjelent két kötetben, melyeknek elsejébe mintegy 400, másodikához 160 adalék jelent meg eddigelé könyvészeti szakfolyóiratunkban, a »*Magyar Könyvszemlé*«-ben. Még nehezebb volt összegyűjteni e III. kötet anyagát, melynek tekintélyes része csak külföldi könyvtárakban maradt fenn, nem is említve azt a körülményt, hogy itt az anyag terjedelme is kétannyi s a mellett itt többféle oly nehézség merült fel, mely az előző köteteknél nem volt meg, mint a milyen pl. a disputációknál és disszertációknál a mű szerzőjének megállapítása stb. Az adalékokat akár mi megkezdhetjük *Szenczi Molnár Albert* következő művével: »*Ἀποφθέγματα τῶν ἐπτά σοφῶν, honori et fausti ominis ergo, septem ornatissimis iuvenibus, συνόλοις suis et ἰοτροπαιζοῖς amicissimis, cum summus ipsis in Philosophia gradus, in illustri Heidelbergensi Academia publica solennitate conferretur VI. Calend. Maij. Ann. CIO ICXCIX.* [= 1599.] *totidem Heptastichis distributa et consecrata ab Alberto Molnar Szcenciensi Vngaro. Heidelbergae. Excudebat Ioannes Lancelottus Anno CIO ICXCIX.* Egy leveles nyomtatvány.

Egynehány ilyen kimaradt könyvcím természetesen mit sem von le a mű becséből vagy használhatóságából, éppen úgy nem, mint az a néhány sajtó- és tollhiba (mint a 774. lapon), mely a leggondosabb

¹ Még a múlt évben szintén *Wierzbowski* útmutatása nyomán mi is megkísérlettük hivatalos úton lekérni ezt a szentpétervári cs. könyvtárból, hol egyetlen példánya van, a budapesti kir. egyet. könyvtárhoz, de a hiv. válasz szerint a könyvtár theologiai részének átköltöztetése miatt hosszas keresés után sem találhatták meg.

átnézés mellett is benmaradt e műben. Különben, hogy mennyire teljes az itt Szabó Károly és Hellebrant által összegyűjtött bibliografiai anyag, annak bizonyosságára szolgálhat az a példa, hogy Sambucus műveinek a millennaris kiállításon gr. Apponyi Sándor által bemutatott gyűjteményét (a 35 műből kettőt nem számítva, mely nem e kötet körébe esik) egytől-egyig itt is megtaláltuk és pedig többnyire más könyvtárak példányai után leírva; csupán arról nem birtak tudomással, hogy az »Apotelesmata« 1577. évi frankfurti kiadása, mely elveszett nyomtatvány gyanánt szerepel, megvan az Apponyi-könyvtárban (A tört. csoport katalogusa II. b. 290. lap). Hasonló kedvező eredményre jutottunk a Honter és Georgievics műveinek összevetésével, a hol csupán annyi eltérést tapasztaltunk, hogy a kiállítási katalogus (i. h.) az 1566. évből egy lyoni kiadást is ismer, ha ez nem tollhiba az itt említett ugyanez évi párisi kiadás helyett.

Mint az Előszóból értesülünk, a munkához tartozó betűrendes index a kötet második feléhez lesz csatolva. Óhajtható lenne, hogy ez index még bővebb legyen, mint a minőt a Régi Magyar Könyvtár második kötete végén találunk s hogy ez vegye föl a kötetben előforduló összes hely- és személyneveket, azoknak a nevével együtt, a kiknek az illető mű ajánlva van stb. E kötet nagyobb részének becele úgyis inkább azon adatokban van, a melyeket egyes írók és pártfogóik életrajzára vagy tartózkodási helyére stb. vonatkozólag fentartottak. Egy ilyen Hely-, név- és tárgymutató elmaradása éppen olyan mulasztás volna, a milyen volt az első és második kötetben az, hogy a nyomtatási helyekről és könyvnyomtatókról nincs külön index.

Ez első rész után, melynek kiadásával, mint az Előszó mondja, az Akadémia Szabó Károlynak emléket akart állítani, s a melyet a mesternek hozzá méltó utóda, a kegyeletől is vezéreltetve, nem kisebb gonddal mint szakértelemmel, nem kevesebb pontossággal mint lelkiismeretességgel szerkesztett, óhajtván várjuk a második rész megjelenését.

DR. DÉZSI LAJOS.

Emlékkönyv, melyet Magyarország ezeréves fennállásának ünnepén közrebocsát a hazai cisztertci rend. (Szerk. Dr. Békefi Remig.) Budapest 1896. Hornyánszky Viktor nyomdája. IV + 507 lap.

Azon nemes törekvésben, melylyel a hazai tudományos intézetek, egyházi és iskolai testületek stb. egymással mintegy versenyre keltek, hogy a multban kivívott eredményeket, a társadalmi és irodalmi élet terén teljesített hazafias szolgálatokat az ezredéves ünnepen minél méltóbban mutassák be a nemzetnek, az elsőők között járt jó példával elől a ciszterticiták rendje. Az a rend, mely maga is közel ezeréves multtal dicsekszik Magyarországon, a mely idő alatt csendes, áldásos munka, áhitat, tanítás s nem a vallási viszályok hintegetése képezte rendi története főjellemtvonását. Korántsem a leggazdagabb szerzetrend Magyarországon, nem is ennek van legtöbb tagja, de ez mutatta be multját legimpozánsabb módon a millenniumon.

E nagy díszmű tartalma: *A ciszterczi rend története Magyarországon 1142—1896. Békefi Remigtől* a mű szerkesztőjétől, a ki már előbb is több művet adott ki a rend történetéről (A pilisi és czikádori apátság története stb.) *Az egri, székesfehérvári, pécsi, bajai gymnasium története, több szerzőtől; A rendtagok kiképzése; A magyarországi ciszterczi írók és műveik; Működésök a lelkeskedés terén; Gazdasági viszonyok.*

Nagyon sikerült és követésre méltó eszmének tartjuk, hogy a rend gymnasiumainak történetét egy műben összegyűjtve adta ki s nem azok értesítőiben szétszórva.

Minket a mű tartalmából különösen a ciszterczi írókról írott czikk érdekel közelebről, melyben *Szabó Otmár* betürendben közli azok életrajzát, kik a rend köréből az irodalom terén működtek. Ezek között találjuk a *Szvorényi József, Horváth Dániel, Boethius* fordítója, *Platz, Vas Bertalan* és *Horváth Cyrill*; a tankönyvírók közül *Lóskay Bekény, Maczki Valér* stb. neveit műveik, sőt hirlapi czikkeik teljes felsorolásával.

Mellesleg említve, e mű nem csak a szép multu rendnek, hanem a magyar nyomdászat és az illusztráció terén kifejlődött finom műizlésnek is méltó millennáris emléke.

D.

